

ATATÜRK DÖNEMİNDE İZLENEN BÖLGESEL GÜVENLİK POLİTİKASI

Harun SEMERCİOĞLU*

Özet

Bu makale ile cumhuriyetin ilk yıllarında izlenen güvenlik politikasının analiz edilerek, bugünkü politikalara yol göstermesi amaçlanmıştır. Konuyla ilgili literatürün taranmasıyla elde edilen veriler, dönemin dış politikasının özellikle üzerinde durulmayan güvenlik boyutuyla değerlendirilmiştir. Araştırma, dönemin dış politikasıyla sınırlı tutulmuş, günümüzde izlenen politikanın ayrıntısına girilmemiştir. Çalışmada önce dönemin uluslararası ortamının genel çerçevesi çizilerek, ülkenin durumu ve bu dönemde yapılan önemli antlaşmalar ortaya konmuş, sonrasında Türkiye'nin diğer ülkelerle olan ilişkileri ve bölgesel ittifakları açıklanmıştır. Sonuçta, Atatürk dönemi dış politikasının günümüz dış politikasının esasları mukayese edilerek bir analiz yapılmıştır. Bu çalışma, dış politikada izlenen denge ve bölgesel ittifak politikalarının ulusal güvenliğin sağlanmasında temel bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti, Bölgesel Güvenlik Politikası, Türk Dış Politikası, Antlaşma.

The Regional Security Politics Held in The Period of Atatürk

Abstract

It has been aspired to analyze security policies in the period of building The Republic of Turkey and to make an example for today's policies by this paper. The literature has been scanned for the same period and the data has been considered especially about the security framework. The research has been delimited by the period's international policies and does not have detailed information about today's policies. In this study, while the general framework of the international environment has been explained, the situation of the country and important treaties within this period has been told. Then, Turkey's relations with other countries and regional alliances have been described. After all, the foreign policy principles of Atatürk's period and the present foreign policy have been compared. It is determined that the stability security policy is very important at the national and regional security.

Keywords: Atatürk, The Republic of Turkey, The Politics of Regional Security, Turkish Foreign Politics, Treaty.

* Doktora Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Konya, harsem@yahoo.com.

GİRİŞ

1990'lerden sonra soğuk savaş döneminin sona ermesiyle tek kutuplu bir sisteme evrilen dünyada konvansiyonel savaşların yerini bölgesel ve etnik çatışmalar, uluslararası ittifaklar tarafından yapılan askeri müdahaleler, uluslararası terörizm ve siber savaşlar almıştır. Türkiye gibi jeostratejik bir konumda bulunan ve “bölgesel bir güç” olma hedefine hızla ilerleyen bir ülkenin, Ortadoğu, Kafkasya, Balkanlar, Ege ve Akdeniz'deki sorunlu bölgelerin merkezinde yer alması, önemli güvenlik ihtiyaçlarına neden olmaktadır. Güvenlik ihtiyaçlarının büyük olması böylesi bir coğrafyada güvenlik politikalarının zorluğuna ve karmaşıklığına yol açmaktadır. Bu çalışmada, sorunlu bölgelerin ortasında yer alan Türkiye'nin kurulduğu günlerde, Atatürk önderliğinde izlenen güvenlik politikalarının çerçevesinin çizilmesi ve ülkenin barış içinde yaşamasının yöntemlerinin ortaya konması amaçlanmıştır. Elde edilen bilgiler çerçevesinde, günümüz politikalarıyla bir mukayese yapılmasına imkân vermesi ve yapılacak değerlendirmelere bir dayanak olması hedeflenmiştir.

Birinci bölümde, dönemin konjonktürel durumu incelenmiş, ikinci bölümde İstiklal Savaşı ve Cumhuriyetin kurulduğu dönemdeki denge politikası araştırılmıştır. Üçüncü bölümde ise dönemin bölgesel güvenlik politikalarının çerçevesi çizilmiştir. Sonuç bölümünde, genel bir değerlendirme yapılarak güvenlik politikalarının önemi ortaya konmuştur.

I.1919-1938 DÖNEMİ GENEL DURUM

A. KONJONKTÜREL DURUM

I. Dünya Savaşına bir oldubittiyle katılan Osmanlı İmparatorluğu, Çanakkale ve Kafkas cephelelerinde büyük başarılar elde etmiş olmasına rağmen, müttefiklerinin yenilmesiyle mağlup sayılmış ve Mondros Mütarekesini imzalamak zorunda bırakılmıştır. Bu antlaşmaya dayanarak yurdun büyük bölümü işgal eden İtilaf Devletleri'nin yaptıkları plana göre “hasta adam” olarak tanımladıkları Osmanlı İmparatorluğu'nu tamamen ortadan kaldırmayı düşünmüşlerdir. Türk Ulusu M.Kemal Atatürk'ün önderliğinde teşkilatlanarak Milli Mücadele sonrasında genç ve egemen bir devlet olarak Türkiye Cumhuriyetini kurmuştur. Atatürk kurulan yeni devlet ile ilgili olarak; “Cumhuriyet, yeni ve sağlam esaslarıyla, Türk milletini emin ve sağlam bir istikbal yoluna koyduğu kadar, asıl fikirlerde ve ruhlarda yarattığı güvenlik itibarıyla, büsbütün yeni bir hayatın müjdecisi olmuştur.” şeklinde bir ifadede bulunmuştur (Kocatürk, 1969:59).

İstiklal Savaşı'ndan neredeyse tüm insan kaynağı ile ekonomik, askeri ve siyasi gücünü yitirerek çıkmış olan Türkiye, Atatürk döneminde izlediği dış politikasını “Yurtta barış, Dünyada barış” ilkesine dayandırarak, bir denge

politikası izlemiştir. Bu başarılı politikanın katkısıyla, İstiklal Savaşı'nın kazanılarak adil ve barışçı antlaşmalar imzalanmış, cumhuriyetin güçlenmesi ve büyümesi için güvenli adımlar atılabilmektedir.

1. Uluslararası Ortam

I.Dünya savaşı sonrası Dünya'daki sistem ve Avrupa'nın siyasi yapısı tamamen değişmiş durumdaydı. 1917 yılında, Rusya Çarlığı Bolşevik ihtilali ile yıkılmış, Sovyetler Birliği ortaya çıkmış ve yeni bir rejimin başlangıcı olmuştu. Savaş sonrasında Avusturya-Macaristan ve Alman İmparatorlukları tarihe karışmış, Almanya, Avusturya, Bulgaristan yenilmiş devletler olarak ağır ve olumsuz antlaşma şartlarını kabul etmek durumunda kalmıştı. Daha önce Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun hâkim olduğu topraklarda Polonya, Çekoslovakya, Avusturya ve Macaristan gibi devletler doğmuş, Romanya ve Sırbistan genişlemişti. Osmanlı İmparatorluğunun yıkılması Ortadoğu'da büyük bir boşluk doğurmuştu (Yalçın, 2004:411). Savaşta yenik çıkan devletler, başta Almanya olmak üzere yeni bir hesaplaşma için hazırlıklara başlamıştı (Aydemir, 2005:311). İtalya'da Mussolini önderliğinde Faşist Parti iktidara gelmiş, İngiltere'nin kıta Avrupa'sına ilgisi azaldığından 1919'dan sonra güç dengesinde Fransa Avrupa'da sivrilmiş tek devlet olmuştu. Bu dönemde İngiltere, İtalya ve Fransa hem kendi iç işleriyle meşgul, hem de kendi aralarında kavgalıydılar (Oran, 2004:411).

Savaşta önce, uzak doğuda İngiltere, Fransa, Almanya, Rusya ve Japonya, uluslararası politikanın başlıca belirleyicileriydi. Alman İmparatorluğu ve Rus Çarlığının yıkılması bu iki gücün bu bölgeden çekilmesiyle sonuçlanmıştı. Çin'in iç karışıklıklar dolayısıyla bölgede etkisinin azalmasıyla Japonya'nın burada sivrilmesi ABD'yi endişelendirmiş ve Japonya-ABD mücadelesine yol açmıştı (Yalçın, 2004:412). Yeni Türkiye'nin eski komşularından başka yeni komşular da ortaya çıkmıştı; Avrupa kısmında Yunanistan, Bulgaristan, Ege denizinde on iki ada dolayısıyla İtalya, güneyde Suriye (Fransa mandası), Irak (İngiliz mandası), İran ve Kafkaslarda Sovyetler Birliği (Aydemir, 2005:12).

Diğer önemli bir husus da, ABD Başkanı Wilson 1918 yılında Kongrede okuduğu on dört maddelik bir bildiriyle tarihte "Wilson Prensipleri" olarak anılacak barış koşullarını ortaya koymuş olmasıdır (Best, 2012:43). Bu bildiri; sömürlere çeşitli haklar tanınması, denizlerde mutlak serbestlik sağlanması ve Osmanlı Devleti'ndeki Türk unsurlara egemenlik hakkı tanınması gibi hususlar yer alıyordu. Oran (2004:100), dönemin şartlarına göre ilerici olan ve İngiltere ile Fransa'nın menfaatlerine ters düşen bu fikirlerde, realizmi görmeyen yanı sıra idealizmin temellerini de görmeyen mümkün olduğunu ifade etmektedir.

a.İç Dinamikler

1919 yılında İstiklal Savaşı başladığında, böyle bir mücadele için maddi olanaklar çok yetersizdi. “Millet yorgun ve fakirdi” (Atatürk, 2006:5). Ülkede ilkel sanayi ve ticaret adına ne varsa işgal altındaki birkaç kıyı kentinde toplanmıştı. En önemli demiryolu hattı olan Ankara Eskişehir arası trenle 22 saatte alınabiliyordu. Ülkede çivi bile üretecek imkân bulunmuyor, askeri gücü uzun süren savaşlardan dolayı yıpranmış ve azalmış durumdaydı (Oran, 2004:101). İstiklal savaşı esnasında kurulan milli hükümete karşı ve kurtuluş hamlesini kırmak maksadıyla Damat Ferit Hükümetinin tesir ve telkiniyle istilacı düşmanlar ve Ankara Hükümetine muhalefet edenler bir araya gelmiş ve çeşitli isyan girişimlerinde bulunmuşlardır. Bu esnada baş gösteren iç isyanlarla milli mücadele kuvvetleri uğraşmak zorunda kalmış dört tümendenden fazla kuvvet bu isyanlarla meşgul olmuştur. Eroğlu (1990:316-322), bu isyanların başlıcaları olarak şunları belirtmektedir: Anzavur isyanı (Ekim 1919), Şeyh Eşref olayı (Aralık 1919), Düzce–Hendek ve Adapazarı isyanları (Eylül 1920), Yenihan, Yozgat ve Boğazlıyan isyanları (1919-1920), Konya İsyanı (Mayıs 1920), Çopur Musa isyanı (Haziran 1920), Milli Aşireti İsyanı (Haziran 1920). Ayrıca, yapılan devrimlere ve yönetime karşı Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde Şeyh Sait¹ (Şubat 1925) gibi bazı ayaklanmalar olmuş, bu durum iç barışı olumsuz etkilemiştir.

B. ANTLAŞMALAR/MÜTAREKELER

1919-1938 tarihleri arasındaki bölgesel güvenlik politikalarını kavrayabilmek için dönem içinde yapılan anlaşmaları ve mütarekeleri incelemek gerekir. 1911 yılından itibaren Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve nihayet İstiklal Savaşında harp meydanlarında yaşanan mücadele kadar yürütülen diplomasi, güç dengesi ve uluslararası ortamdaki mücadelede önem taşımıştır.

Milli Mücadele Dönemi sonunda iki önemli antlaşma imzalanarak hem Osmanlı Devleti tasfiye edilmiş, hem de yeni Türk Devleti kurularak bütün dünya tarafından tanınmıştır: Mudanya Ateşkes Antlaşması ve Lozan Barış Antlaşması.

Büyük zaferden sonra imzalanan Mudanya Ateşkes Antlaşması ile yeni Türk Devletinin statüsünü belirlemek için imzalanan Lozan Barış Antlaşması dış politik hedeflere başarıyla ulaşıldığının göstergesi olmuştur. I. Dünya Savaşından yenik çıkan bir imparatorluktan uluslararası alanda birçok sorununu hallederek bunları antlaşmalarla esasa bağlamak başta Atatürk olmak üzere silah ve kader arkadaşlarının büyük başarısıdır.

1. Mondros Mütarekesi

I. Dünya Savaşında müttefiklerinin yenilmesiyle Osmanlı İmparatorluğu 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesini imzalamak zorunda kalmıştır. Sadrazam İzzet Paşa'ya göre diğer müttefiklere nazaran daha hafif yaptırımların öngörüldüğü antlaşma, gerçekte bir İmparatorluğun tarihten silinmesine neden olacaktı.² Galip devletler antlaşma hükümlerine dayanarak 1 Kasım 1918'ten itibaren Musul, İskenderun, İstanbul ve Çanakkale Boğazları ile daha sonra Trakya ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerini işgal ettiler. Mustafa Kemal Paşa daha ilk günden itibaren antlaşmanın bu sonuçları doğuracağını öngörmüş itiraz ve muhalefetini Sadrazam İzzet Paşa'ya bildirmiştir (Eroğlu, 1990:86-92).

2. Misak-ı Milli

Mustafa Kemal Paşa taraftarı bazı mebuslar İstanbul'daki Meclis-i Mebusan içinde Felahı Vatan (Vatanın Kurtuluşu) adıyla başka bir grup oluşturdular. Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti ile bağlantılı olan bu mebusların katkısıyla Meclis-i Mebusan 28 Ocak 1920 tarihinde, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde kabul edilen barış şartlarını öngören Misak-ı Milli'yi kabul etti. Buna göre; Arapların çoğunlukta yaşadığı Osmanlı toprakları ve Mondros Mütarekesi sırasında itilaf devletlerinin işgali altında bulunan toprakların verilmesi kabul ediliyor, Türkler artık bu bölgelerle ilişkilerini kesiyorlardı. Buna karşı, ateşkes hudutlarındaki Müslümanların (Türkler ve Kürtler) çoğunlukla yaşadığı Osmanlı toprakları bir bütün oluşturarak hiçbir surette bölünmeyecekti (Hale, 2003:39). Böylece gelecekteki Türkiye'nin sınırları belirleniyordu (Yavuz, 1999:58-60). Misak-ı Millinin kabul edilmesi İstanbul Hükümetini telaşa düşürmüştü, İtilaf devletlerini ise kızdırmıştır. Türkler ise tam bağımsızlık şuuruna erişmiş ve millet olarak asgari haklarını istemişlerdir (Eroğlu, 1990:138-139).

3. Sevr Antlaşması

Mondros Mütarekesinden sonra yaşanan işgaller sonrasında Osmanlı Hükümeti barış arayışına girmiş, İtilaf Devletlerinin Paris'te yaptıkları barış müzakerelerine temsilcilerini göndermişti (Yavuz, 1999:68-69). 10 Ağustos 1920'de son padişah Vahdettin Hükümetinin gönülsüzce kabul ettiği Sevr Antlaşması ile İtilaf devletlerinin planları belirlenmiş oldu. Antlaşmaya göre; İstanbul'daki Osmanlı Hükümdarlığı devam ediyor ama Boğazların kontrolü uluslararası bir komisyona bırakılacak, İzmir ve çevresi beş yıl süreyle Yunanistan tarafında yönetilecek, Doğu Trakya Yunanistan'a bırakılacak, Doğu Anadolu'da bağımsız bir Ermenistan Devleti kurulacak, Kürtlere yerel özerklik tanınacak, sonuçta Ankara ve çevresinde Türklere küçük bir bölge bırakılacaktı.³Sevr Antlaşması Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından onaylanmadığı için hiçbir

zaman yürürlüğe girmedi. Yine de İtilaf Devletlerinin niyetlerini göstermesi bakımından önemlidir (Hale, 2003:37-38).

4. Mudanya Mütarekesi

Başkomutanlık meydan muharebesi sonrasında Yunan ordusunun yenilmesi neticesinde İtilaf Devletleri savaşı durdurmak ve Türklerle masaya oturmak için Mudanya’da bir konferans düzenlemiştir. Türkiye’yi Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa temsil etmiş ve uzun görüşmeler sonrasında mütareke 11 Ekim 1922’de imzalanmıştır.⁴ Mütarekeye göre; Türkiye ve Yunanistan arasında silahlı çatışma sona erecek, Doğu Trakya derhal terk edilerek, Meriç nehri sınır olmak üzere Türkiye’ye bırakılacaktı. İnönü (2009:310-311) bu mütarekeyi, “tek silah atmadan Trakya’nın geri alınması” ve Türk tarafının istediği neticeyi alması bakımından çok önemli görmektedir.

5. Lozan Antlaşması

Mudanya Mütarekesinden sonra, kesin barış antlaşması görüşmeleri için Lozan’da bir konferans düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Lozan Antlaşması I.Dünya Savaşı sonrası itilaf devletleriyle yenilen devletlerarasındaki anlaşmalardan şekil ve içerik açısından tamamen ayrılır. Bu antlaşma istiklal savaşına son veren ve uluslar arası alanda değerlendiren önemli ve büyük bir eserdir (Eroğlu, 1990:86-92). Konferansta İsmet Paşa önderliğindeki Türk Heyeti karşısında sekiz devletin (İngiltere, Fransa, İtalya, ABD, Yugoslavya, Romanya, Japonya ve Yunanistan) temsilcileri yer almış, ayrıca Sovyetler Birliği ve Bulgaristan gibi bazı devletlerde kendilerini ilgilendiren konularda görüşmelere katılmıştır. Aylarca süren konferans 24 Temmuz 1922’de imzalanmıştır.⁵

Lozan konferansında tartışılan ve Musul sorunu dışında çözüme ulaşılan başlıca beş konu vardır; Boğazların statüsü, Trakya sınırı, dış borçların tasfiyesi, kapitülasyonlar (Akşin, S. vd., 1997:79-80). Mustafa Kemal Paşa ve silah arkadaşlarının dört yıl süren savaşların neticesi bu anlaşmayla teyit edilmiş ve Lozan Konferansında Türk milletinin hayati haklarını ve emellerini gerçekleştirdiği önemli bir diplomatik zafer kazanılmıştır. Aynı zamanda bu antlaşma, Ortadoğu’nun en önemli bölgesinde barış ve güvenliğin tesis edilmesine de Dünya barışı adına büyük katkı yapmıştır (Aydemir, 2005:128; Eroğlu, 1990:196-208).

II. İSTİKLAL SAVAŞI VE TÜRKİYE CUMHURİYETİNİN KURULMASI

A. İSTİKLAL SAVAŞI

İstiklal Savaşı askeri yönün yanı sıra iç ve dış siyasal açılardan da önem taşımaktadır. Yunanlıların 15 Mayıs 1919'da İzmir'e ayak basarak Ege Bölgesini işgal etmesi sonucunda 19 Mayıs'ta Mustafa Kemal Paşa'nın 9.Ordu müfettişi olarak Samsun'a gitmesiyle başlamıştır. Sırasıyla, Amasya Tamimi, Erzurum ve Sivas Kongreleriyle devam eden Milli Mücadele 23 Nisan 1920'de Millet Meclisinin açılmasıyla millet egemenliğine dayalı bir varoluş savaşı olarak tarihe geçmiştir.⁶

İstiklal Savaşı üç cephede yapılmıştır; batı, güney ve doğu cepheleeri. Batı cephesindeki savaş 1919 Mayıs ortalarından 1922 Eylül başına kadar daha ziyade Kuvayı Milliye hareketi olarak, 1920 sonrasında nizami orduyla birlikte olacak şekilde cereyan etmiştir. İstiklal Savaşının en önemli bölümü batı cephesidir. Batı cephesindeki muharebeler başlangıçta İsmet Paşa, sonrasında Başkomutan⁷ Mustafa Kemal Paşa komutasında zaferle sonuçlanmıştır. Doğu cephesinde Türk ordusu Ermenistan'a karşı saldırıya geçerek Kars, Sarıkamış ve Gümrü şehirlerini almış sonrasında Ermenilerle 3 Aralık 1920 de Gümrü Antlaşması yapılmıştır.⁸ Doğu sınırını güvenlik altına alınmasıyla doğudan batıya bir ölçüde kuvvet kaydırmak mümkün olmuştur. Güney cephesinde ise çatışmalar askeri bir harekâtın sonucu olarak değil, daha ziyade diplomatik görüşmelerle sona erdirilmiştir. Maraş, Antep ve Urfa başta olmak üzere bu bölgedeki Kuvayı milliye birlikleri Fransızları geri püskürtmüşlerdir. 20 Ekim 1921'de imzalanan Ankara Antlaşmasıyla bölgede ateşkes sağlanmıştır. İstiklal Savaşının zaferle taçlandırılması 9 Eylül 1922 tarihinde İzmir'in Kurtuluşu ile gerçekleşmiştir (Eroğlu,1990: 86-92; Akşin, S. vd.,1997: 79-80).

B. CUMHURİYETİN İLANI

Çağdaş ve modern Türk Devleti fikri Mustafa Kemal'in düşüncesinde daha İstiklal Savaşı öncesinde filizlenip şekillenmiş bir idealdir. Lozan Antlaşmasından sonra silahlı mücadele dönemi gerilerde kalarak artık hem adıyla hem de kurumlarıyla çağdaş, sosyal, laik ve demokratik bir hukuk devleti olacak Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulacaktı (Yavuz, 1999:85-86).

29 Ekim 1923 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurularak ilk cumhurbaşkanı olarak Mustafa Kemal Paşa seçildi. Yeni değiştirilen Kanuni Esasiye göre de ertesi gün Başvekil olarak İsmet Paşa görevlendirildi ve hükümet kuruldu (Aydemir, 2005:147-152; Akşin, S. vd., 1997:79-80). Cumhuriyetin ilanı hem ulusal hem de uluslararası ortamda çok geniş yankı uyandırmıştır. Ülkede muhalif basın ve yandaşları cumhuriyetin karşısında tavır alırken, cumhuriyetin

ilanı dünyada olumlu karşılanmış ve batı dünyasını Türkiye'ye yaklaştırmıştır (Eroğlu, 1990:86-92).

III. ATATÜRK DÖNEMİ BÖLGESEL GÜVENLİK POLİTİKASI

A. DÖNEMİN TÜRK DIŞ POLİTİKASI

Türkiye, başta komşuları olmak üzere bütün dünya devletleri ile siyasi, ekonomik, ticari ve askeri ilişkiler kurmak, antlaşmalar yapmak, ittifaklar kurmak, sonuç olarak yeni Dünya düzeninde yerini alarak varlığını tescil ettirmek ve yurt içindeki barışı tesis etmek için gerçekçi ve barışçı politikalar uygulamak zorundaydı. 1919-1923 yılları arasında izlenen dış politika; tam bağımsız ve çağdaş bir devlet kurmak için güvenlik ortamını oluşturmak, İstiklal Savaşı için gerekli yardımı sağlamak gibi hedefler içermekteydi. Bu politikayı izlerken İtilaf Devletlerinin çekişme ve çelişkilerinden yararlanmak, güç dengesini gözetmek ve barışçı bir yol izlemek esas olmuştur. 1923-1932 arasındaki dönemde, Türk dış politikası Lozan antlaşmasından kalan sorunların etkisi altında ve uluslararası ilişkilerin genel seyrinden çok, tek tek devletlerin Türkiye'ye karşı izledikleri genel politikaya göre gelişmiştir. 1932-1938 yılları arasında ise, Türk dış politikası uluslararası ilişkilerin genel çerçevesi içinde yürütülmeye başlamıştır. Türkiye'nin bu dönemdeki dış politikasının amacı; "büyük güçlüklerle elde edilen bağımsızlık ve toprak bütünlüğünün, dengeli güvenlik politikalar izlemek suretiyle uluslararası statüko içinde korunması ve sürdürülmesi" olmuştur (Aydemir, 2005:312).

1919-1923 arasında uluslararası ilişkilerde ciddi bir politik üstünlük sağlama gayreti ve tanınma stratejisi izlenmiştir. M. Kemal Atatürk'ün önderliğindeki bu ulusal bağımsızlık mücadelesi ile gerçekçi ve barışçı güvenlik politikası, İsmet Paşa'nın Mudanya ve Lozan konferanslarındaki diplomatik başarıları ile şekillenmiştir. 1923-1938 döneminde Atatürk Cumhurbaşkanı, İsmet İnönü⁹ Başbakan, Tefik Rüşti Aras¹⁰ Dışişleri Bakanı olarak görev yapmıştır. Bu dönemdeki dış politikanın genel belirleyicisi Atatürk, uygulayıcısı ise İsmet İnönü ve Tefik Rüşti Aras olmuştur (Aras, 2003:7).

M.Kemal Atatürk, uluslararası ilişkilerde hayalci politikalar izlemek ve macera peşinde koşmaktan kaçınarak gerçekçi davranmanın önemini, 1 Aralık 1921 tarihinde Mecliste yaptığı konuşmasında şöyle ifade etmiştir: "Büyük hayaller peşinden koşan, yapamayacağımız şeyleri yapar gibi görünen sahtekâr insanlardan değiliz... Büyük ve hayali şeyleri yapmadan yapmış gibi görünmek yüzünden bütün dünyanın husumetini, garazını, kinini bu memleketin ve bu milletin üzerine çektik. Biz Panislâmizm yapmadık. Belki 'yapıyoruz, yapacağız' dedik. Düşmanlar da 'yaptırmamak için bir an evvel öldürelim' dediler. Panturanizm yapmadık. 'Yaparız, yapıyoruz' dedik, 'yapacağız' dedik ve yine 'öldürelim' dediler. Bütün dava bundan ibarettir... Biz böyle yapmadığımız ve yapamadığımız kavramlar üzerinde koşarak düşmanlarımızın sayısını ve üzerimize

olan baskıları arttırmaktan ise, tabii duruma, meşru duruma dönelim. Haddimizi bilelim. Binaenaleyh Efendiler, biz hayat ve istiklâl isteyen milletiz. Ve yalnız ve ancak bunun için hayatımızı esirgemedi veririz.” (Eroğlu, 1990: 313)

Bu dönemde, uluslararası sistemde yeni kurumlarla dünya barışının sağlanması amaçlanmıştır. Bunlardan en önemlilerinden biri olarak Milletler Cemiyeti (MC) kurulmuştur. I. Dünya Savaşı’ndan galip çıkan devletler, bu savaşın acı tecrübelerini göz önünde tutarak, bundan böyle yeni savaşları önlemek ve uluslararası ilişkileri geliştirmek maksadıyla evrensel bir örgüt olarak MC’ni oluşturmuşlardır. Hazırlanan MC yasası 25 Ocak 1919’da Paris’te kabul edilmiştir. MC kurulduğu dönemde daha çok İngiltere ve Fransa’nın denetiminde kalmış ve onların çıkarlarına hizmet etmiştir (Oran, 2004:309).

Türkiye MC’ne 18 Temmuz 1932 tarihinde dâhil olmuştur. Sovyetler Birliğinin örgütün karşısındaki tutumu ve olumsuz sonuçlanan Musul meselesi nedeniyle MC’ne duyulan tepki Türkiye’nin geç üye olmasının en büyük nedenleri arasındadır (Yalçın, 2004:440-441).

B. DIŞ İLİŞKİLER

1. Balkan Ülkeleri İle İlişkiler

I. Dünya savaşından sonra yapılan antlaşmalar sorunları tamamen çözemediğinden Avrupa ve Balkanlardaki huzursuzluk devam etmiştir. Bu dönemde Türk dış politikası Balkanlarda meydana gelen gelişmelerden oldukça etkilenmekteydi. Bir yandan Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya statükoyu koruma taraftarıyken diğer yandan savaşta yenilgiye uğrayan Bulgaristan ve Macaristan değişimden yana bir tutum içerisindeydiler. Lozan Antlaşmasıyla Boğazları ve Trakya sınırını askerden arındıran Türkiye Bulgaristan ya da Yunanistan’dan gelebilecek bir saldırıda ya da bu iki devletin birleşmesi, İtalya’dan destek alması sonucunda Batı sınırını korumakta güçlük çekecekti. Aynı zamanda İtalya Balkan devletleri içinde ciddi bir tehdit oluşturmaktaydı. Bu tehditlerden korunmak için Türkiye Balkan komşularından en azından biriyle bir ittifak antlaşması imzalamak durumundaydı. Bu stratejinin ilk adımı olarak Yunanistan’la 1933 yılında Trakya sınırının dokunulmazlığını içeren Samimi Antlaşma Misakını imzalamıştır. Bunu takiben 1934 yılında Yunanistan, Romanya, Türkiye ve Yugoslavya’nın katıldığı Balkan Paketi kurulmuştur. Paktin hükümlerine göre; devletler aralarından birine saldırıda bulunulduğunda devletin sınırlarını saldırganlara karşı korumayı taahhüt ediyorlardı (Sander, 2013:102-103).

Diğer taraftan, Yunanistan ile Lozan’dan sonra süren azınlıklar sorunu 10 Haziran 1930’da imzalanan bir antlaşma ile bir çözüme varılmaya çalışılmış, bu dönemde eski düşman olan devletler Atatürk ve Venizelos’un katkılarıyla barışçı ve gelişme gösteren bir güvenlik ortamına kavuşmuştur (Yalçın, 2004:411).

Balkan Paktı Balkanlardaki güvenlik politikasının başarılı bir sonucu olmasına rağmen Bulgaristan'ın Paktta yer almaması büyük bir dezavantaj olmuştur. Bu tehdit karşısında, Türkiye ve Bulgaristan arasında 18 Ekim 1925'de imzalanan Dostluk Antlaşması ve 6 Mart 1929 tarihinde yapılan Türk-Bulgar Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakemlik Anlaşması'nın ülkenin güvenliğine katkı sağladığını söylemek mümkündür (Hale, 2003:53-54; Armaoğlu, 2012:399).

2. Avrupa Ülkeleri İle İlişkiler

Atatürk döneminde Türkiye'nin Avrupa devletleriyle olan ilişkilerinin temelini İstiklal savaşından sonra Lozan'da çözülemeyen sorunlar oluşturmuştur. Ağırlıklı olarak İngiltere, Fransa ve İtalya ile dış ilişkiler geliştirilmiş ve antlaşmalar yapılmıştır.

İngiltere, 1910'ların sonundan itibaren 1920'lerin sonuna kadar, bölgedeki Kürtlere yönelik olarak Irak ve Türkiye'yi de kapsayacak bir Kürt devleti, özerk Kürt bölgesi ya da daha rahat kontrol edebileceği Kürt devletçikleri kurmak gibi politikalar izlemiştir. Musul sorunu İngiltere ile ilişkilerin en önemli maddesi olmuştur. Türk tarafı Musul'un kendi tarafında kalmasını politikasını tarihsel etnografik, ekonomik, siyasal ve askeri gerekçelere dayandırırken, İngiltere ise bölgede Kürtlerin çoğunlukta olduğunu, Türklerin nüfusunun bölge nüfusunun 1/12'sini oluşturduğunu ileri sürmekteydi. Sorun çözülemeyince MC'ne götürülmesi kararlaştırıldı. 16 Aralık 1925 tarihinde MC Musul'un Irak tarafında kalmasını karara bağlamış oldu. Türkiye, başlangıçta MC'nin aldığı kararı tanımadığını açıklasa da, yurt içinde patlak veren Şeyh Sait isyanı dolayısıyla meşgul olduğu ve bir kriz sonrasında İngiltere ile savaşı göze alamadığından¹¹ 5 Haziran 1926'da imzalanan Ankara Antlaşması'yla günümüzdeki Irak sınırını kabul etmiş oldu (Yalçın, 2004:411).

Bu dönemde Fransa'yla olan ilişkilerde en çok öne çıkan konular borç sorunu ve Hatay meselesi olmuştur. Lozan sonrasında, Osmanlı İmparatorluğu'nun borçlarının yapılandırılması konusunda Fransa'yla yapılan görüşmeler 1928 yılına kadar sürmüş, sonuçta 107.528.461 altın lira bir ödeme planına bağlanmış ve son taksit 1954 yılında ödenerek bitirilebilmiştir. Lozan'da çözülemeyen Hatay meselesi, uzun diplomatik girişimler sonrasında 23 Haziran 1939'da Ankara'da yapılan antlaşma ile Fransa'nın Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını kabul etmesiyle karara bağlanmış ve günümüz Suriye sınırı oluşturulmuştur (Oran, 2004:277-279; Yalçın, 2004:437-439).

İstiklal Savaşı sırasında diğer işgalci devletlere oranla daha dostane bir zemin üzerinde seyreden Türk-İtalyan ilişkileri, Mussolini'nin iktidara gelmesinden sonra, "Büyük İtalya, Akdeniz vb." yayılmacı söylemleriyle gergin bir duruma gelmiştir. On iki adanın İtalya tarafından 1926 yılından itibaren takviye edilmesi Türk hükümetinin bir takım askeri önlemler almasını gerektirmiştir

(Sander, 2013:108). Fransa'nın Orta Avrupa ülkeleriyle bir takım ittifak antlaşması yapması üzerine İtalya Türkiye'yle iyi ilişkiler kurmak durumunda kalarak, kendi güvenliği için 30 Mayıs 1928'de Türkiye-İtalya arasında Tarafsızlık ve Uzlaşma Antlaşması imzalanmıştır (Yalçın, 2004:437-439).

1935 yılında İtalya'nın Habeşistan'a saldırması üzerine MC Konseyi İtalya'ya yaptırım kararı almıştır. İngiltere, yaptırım kararına destek veren, içinde Türkiye'nin de yer aldığı ülkelere İtalya'nın saldırması karşısında destek vereceğini açıklamıştır. Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan ile İspanya'nın aynı güvenceyi vermesiyle 1936'da "Akdeniz İttifakı" ortaya çıkmıştır. Bu ittifak ile Akdeniz ülkeleriyle bir güvenlik ortamı yaratılmıştır (Sander, 2013:104).

3. ABD İle İlişkiler

İstiklal Savaşında izlenen dış ilişkilerde Atatürk'ün ABD'ye fazla bir ağırlık vermediği gözlenmektedir. Atatürk'ün Nutuk'ta Wilson Prensipleri Cemiyeti'ni milli varlığa düşman kuruluşlar içinde sayması dikkat çekicidir. Yine, Erzurum kongresinde Amerikan mandasını isteyenlere cevap olarak; "manda ve himaye"yi reddederek ulusal egemenliğe vurgu yapmıştır. İstiklal Savaşı'nda Türkiye ile fiilen savaş halinde olan devletler Millet Meclisi Hükümetini tanıırken, savaş halinde bulunmadığı ABD bundan uzak durmuştur. Milli mücadele döneminde Türkiye'nin ABD'ye karşı olan mesafeli duruşunu bu hususlarla açıklamak mümkündür (Şimşir, 2006:132).

Bu dönemde, ABD Kongresinin MC'ne katılmayı reddetmesi, Sevr antlaşmasının müzakerelerine katılmaması ve 1920'lerden sonra ABD'nin tekrar inziva politikasına dönmesi diğer önemli gelişmelerdir. ABD Lozan'a gözlemci olarak katılmış, 1927 yılında ise iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin geliştirilmesi için karşılıklı büyükelçiler atanmıştır.

Armaoğlu (1998: 60-61) Türkiye-ABD arasında 1920'lerden sonra ortaya çıkan en büyük sorunlar olarak; Amerikan okulları sorunu, ticaret imtiyazı sağlama talebi ve Sovyetler Birliği ile dostluk ilişkilerinin pekiştirilmesini saymaktadır. 1930'dan sonra Atatürk ve Roosevelt'in iki ülke arasındaki ilişkileri geliştirici çabalarda bulunduğu görülmektedir (Şimşir, 2006:106-107).

4. Sovyetler Birliği İle İlişkiler

Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkileri Atatürk döneminde genelde dostluk ilişkileri çerçevesinde olmuştur. Büyük Millet Meclisi hükümetine ilk elçiyi gönderen ve İstiklal Savaşında Türk Ulusuna desteğini gösteren Sovyetler Birliği, dönemin Dışişleri Bakanı Aras (2003:33) tarafından "büyük komşumuz ve dostumuz" olarak tanımlanmıştır. Sovyetler Birliği'ndeki batının Türkiye'yi

tamamen kendi tarafına çekeceği endişesi, Musul meselesinde Türkiye'nin İngiltere ile yaşadığı gerginlik ve uluslararası ortam, Türkiye ile Sovyetler Birliğinin 17 Aralık 1925 tarihinde Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşmasında imzalamasına etken olmuştur. Çeşitli yenilemelerle söz konusu antlaşma 1945 yılına kadar sürmüştür (Armaoğlu, 2012:408-409). Aynı ülke ile yürütülen güvenlik politikası kapsamında, 17 Mart 1931 tarihinde, "Karadeniz ve Ona Bitişik Denizlerde Deniz Kuvvetlerini Sınırlandırılmasına İlişkin Protokol" Ankara'da imzalanmıştır (Oran, 2004:319).

Sovyetler Birliğinin sıcak denizlere inmesinin en önemli yolu olan boğazlar Türkiye ile olan ilişkilerinde diğer önemli bir konuyu teşkil etmiştir. Lozan antlaşmasındaki hükümlerde Türkiye'nin boğazlardaki egemenlik hakkına kısıtlamalar getiriliyordu. O dönemde kabul edilmek durumunda kalınan düzenlemeden hoşnut olmayan Türkiye, 1930'ların ortasında uluslararası ortamın uygun koşulları sağlamasını fırsat bilerek Lozan Boğazlar Sözleşmesine taraf olan ülkelere 1936'da nota vermiş, Montrö'de bir konferans düzenlenmesini ağlamıştır. Uzun süren tartışmalardan sonra İngiltere ve Sovyetler Birliğinin tezlerini çürüterek kendisine daha avantajlı esasların belirlendiği Montrö Sözleşmesi 20 Temmuz 1936'da imzalanmıştır (Yalçın, 2004:448-449). Sözleşmeye göre; Uluslararası Komisyon kaldırılmış, savaş gemileri için ise belli esaslarla geçiş serbestisi getirilmiştir. Günümüzde Montrö Sözleşmesi imzalandığı şekliyle yürürlüktedir.¹²

5. Müslüman Devletler İle İlişkiler

Atatürk önderliğinde zafere ulaşan İstiklal Savaşı sonrasında, özellikle Müslüman ve çevre ülkelerden Türkiye'ye çok olumlu tepkiler ve tebrikler gelmiştir. Milli mücadele özellikle, Afganistan, Azerbaycan, Endonezya, Tunus, Mısır, Cezayir gibi ülkelere hürriyet ve egemenlik konusunda örnek olmuştur (Şimşir, 2006:26-35).

Türkiye geleneksel ve kültürel olarak bağı bulunan ve 1930'dan sonra önemli ölçüde ulusal bağımsızlıklarını kazanan Müslüman ülkelerle dostluk ve işbirliği politikası uygulayarak, hem yaklaşan savaş tehlikelerini önlemek, hem de Ortadoğu'da barış ve istikrarın sağlanması için diplomatik çalışmalar yapmıştır. Kolektif bir savunma sisteminin oluşturulması fikri, İran tarafından önerilince Türkiye ve Irak bunu desteklemiştir. Bu komşu ülkeler arasındaki bazı sınır meseleleri halledildikten sonra Afganistan'a da öneri götürülmüş ve Ortadoğu'da ilk kez komşu ve Müslüman ülkeler, bir işbirliği ve saldırmazlık antlaşması olan Sadabat Paktını 8 Temmuz 1937'de Tahran'ın Sadabat Sarayında imzalanarak yürürlüğe koymuştur (Armaoğlu, 2012: 426-428). Sadabat Paktına Türkiye, İran, Irak ve Afganistan katılmıştır. Üyeler beş yıllığına imzalanan antlaşma gereğince, aralarındaki ilişkileri geliştirmeyi ve devam ettirmeyi esasa bağlamıştır. Bu

kapsamda; Milletler Cemiyeti ve Barış Girişimlerine bağlı kalmayı taahhüt ederek, birbirlerinin içişlerine karışmamayı, ortak sınırlarına saygı göstermeyi, ortak çıkarlarını ilgilendiren konularda birbirlerine danışmayı, birbirlerine karşı herhangi bir saldırı amacını güden hiçbir siyasal oluşuma katılmamayı kabul etmişlerdir (Eroğlu, 1990:327).

SONUÇ

Tarihin her döneminde yeni kurulan devletler öncelikle içeride ve komşu olduğu devletlerle barış ortamını sağlamak istedikleri görülmüştür. Uluslararası İlişkiler disiplininde realist paradigmaya önemli katkılar yapmış olan Machiavelli 1513 yılında yazdığı Prens adlı eserinde özellikle bu hususa dikkat çekerek; "...prens iki şeyden korkmalıdır: Birincisi, kendi uyruğunun oluşturduğu, ikincisi ise yabancı iktidar sahiplerinin yaratacakları tehlikelerden..." (Machiavelli, 2010:115) diyerek iç ve dış güvenliğin önemini vurgulamıştır. Atatürk döneminde izlenen güvenlik politikası da benzer şekilde belirlenmiştir. Bu dönemde izlenen politikanın hedefi, çevre ülkeleri ile sorunları hallederek, barışı ve güvenlik ortamını sağlamak olmuştur. Böylece, neredeyse tüm kaynaklarını tüketmiş, savaşlarda yorulmuş ve yeni kurulmuş Türkiye Cumhuriyetini, tesis edilen bölgesel güvenlik ortamında medeni ülkeler seviyesine yükseltmenin mümkün olabileceği düşünülmüştür. Dünya genelinde milliyetçiliğin arttığı bir ortamda birçok ülkenin "ulus-devlet" şeklinde inşa etmeye çalıştığı devlet yapısı Türkiye için de bir hedef olarak belirlenmiştir.

I.Dünya Savaşı sonrasında imzalanan antlaşmalarla kalıcı barışın tesis edilememiş olduğunu değerlendiren M.Kemal Atatürk, hem ekonomik, kültürel, sosyal ve askeri alanlarda ülkeyi geliştirme gayreti içerisinde olmuş, hem de gelecekte çıkması muhtemel bir savaş için gerekli ittifaklar kurulmasını ve ülkenin hazırlıklı olmasını sağlamıştır. Bölge ülkeleri ile lüzum görülen antlaşmaların yapılması ve paktların kurulmasıyla ülke güvenliği tesis edilmiştir. Bu arada, ülke içindeki sorunların çözülmesi ve iç barışın sağlanması için de gerekli tedbirler alınmıştır. Bu dönemdeki Türk dış politikası; bölgesel ittifaklar kurmak, uluslararası sisteme tamamen uyum sağlayarak küresel örgütlere üye olmak, milli hedeflere ulaşmayı barışçı ve gerçekçi politikalarla sağlamak esaslarına dayandırılmıştır. İzlenen diplomasinin ağırlığını Lozan'da çözülemeyen sorunlar teşkil etmiştir. Milli Mücadele Müslüman ve egemen olmayan devletler için rol model olmuştur. Bu ülkeler ile dostça ve yakın ilişkiler kurulmaya gayret gösterilmiştir. Laik, demokratik, sosyal bir hukuk devleti olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti, Atatürk döneminde hem birçok ülkeye örnek teşkil etmiş, hem de hızlı ve istikrarlı bir kalkınma ile geleceğe umutla yürümüştür.

Günümüzde Türk dış politikasını oluşturan genel ilkelerin; "güvenlik-demokrasi dengesi, komşularla sıfır sorun politikası, proaktif ve ön alıcı diplomasi,

çok yönlü dış politika, ritmik diplomasi” gibi hususlar olduğu görülmektedir (Oran, 2013:139-140). Bu ilkelerin Atatürk dönemi Türk dış politikası ile benzeştiğini söylemek mümkündür. Ancak, değerlendirme yapılırken dünyanın ve ülkenin bulunduğu tarihsel dönemin özellikleri ve şartları da göz önünde bulundurulmalıdır.

Uluslararası ilişkiler disiplininde son dönemde gelişen post-pozitivist kuramların dahi küreselleşme sonrasındaki Dünyada yaşanan karmaşık uluslararası ilişkiler ve güvenlik sorunlarını açıklamada zorlandığı görülmektedir. Siber tehdit, kıtalar arası nükleer/kimyasal başlıklı balistik füzeler ve geliştirilmiş silah sistemleri, uluslararası terörizm, etnik/dinsel çatışmalar, yerlerinden edilmiş insanlar/mülteciler sorunu ve sınır güvenliği gibi konular güvenlik tehditlerinin başını çekmektedir. Güç dengesi sistemi ABD'nin hegemonyasında tek kutuplu hale dönüşmüş ve AB, Çin, Hindistan gibi yeni bölgesel güçler uluslararası sisteme dâhil olmuş durumdadır. Uluslararası ilişkilerde milli gücü oluşturan “sert güce” ilave olarak “yumuşak güç”¹³ de etkin olarak kullanılmaya başlamıştır. Bu karmaşık uluslararası ortamda, devletlerin bekası için çok daha akılcı, gerçekçi ve çok yönlü güvenlik politikalarının izlenmesi gerektiği görülmektedir. Atatürk'ün “Yurtta barış, Dünya'da barış” ilkesinin bugün için de başarılmasının zor ama geçerli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Savaş ve çatışmaların, günümüze kadar tüm ülkeler için büyük kayıplara ve acılara yol açtığı bilinen bir gerçektir. Türkiye gibi jeopolitik ve stratejik coğrafyalarda bulunan devletlerin, hem içerde hem de dışarıda barış içinde ve güçlü olması gerektiği tarihte yaşanarak görülmüştür. Atatürk ve arkadaşlarının temellerini attığı Türkiye Cumhuriyeti, 21. yüzyılda, bölgesinde ve dünyada büyük bir devlet olma hedefine “etkili ve caydırıcı bir güvenlik politikası” oluşturmak suretiyle yürüyebilir. Atatürk dönemindeki gerçekçi ve barışçı bölgesel güvenlik politikası bu hedefte yol gösterici olabilir.

KAYNAKÇA

- AKŞİN, Sina vd. (1997), Türkiye Tarihi, Cilt 4, Cem Yayınevi, İstanbul.
- ARAS, Tevfik R. (2003), Atatürk'ün Dış Politikası, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- ARMAOĞLU, Fahir (2012), 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Alkım Yayınevi, İstanbul.
- ARMAOĞLU, Fahir vd. (1998), Uluslararası Atatürk Sempozyumu 3, Cilt 1, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- ATATÜRK, Mustafa K. (2006), Nutuk, Alfa Basın Yayım, İstanbul.
- AYDEMİR, Şevket S. (2005), Tek Adam, Cilt 3, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- BEST, Antony vd. (2012), 20.Yüzyılın Uluslararası Tarihi, Siyasal Kitabevi, Ankara.

- EROĞLU, Hamza (1990), Türk İnkılâp Tarihi, Savaş Yayınları, Ankara.
- HALE, William (2003), Türk Dış Politikası, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- İNÖNÜ, İsmet (2009), Hatıralar, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- KOCATÜRK, Utkan (1969), Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- MACHIAVELLI, Niccolo, Prens (Çev.: Mahir Aydın), Nilüfer Yayıncılık, Ankara, 2010.
- NYE, Joseph S. (2005), Dünya Siyasetinde Başarının Yolu Yumuşak Güç, Çev: Aydın, Rayhan İ., Elips, Ankara.
- ORAN, Baskın (2004), Türk Dış Politikası, Cilt 1, İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- ORAN, Baskın (2013), Türk Dış Politikası, Cilt 3, İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- ORTAYLI, İlber (2010), Türkiye'nin Yakın Tarihi, Timaş Yayınları, İstanbul.
- SANDER, Oral (2013), Siyasi Tarih (1918-1994), İmge Kitapevi, Ankara.
- ŞİMŞİR, Bilal N. (2006), Atatürk Dönemi İncelemeler, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- ÜRER, Levent (2005), Mondros'tan Mudanya Mütarekesine Türk Dış Politikası, Akdeniz Yayıncılık, İstanbul.
- YALÇIN, Durmuş (2004), Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Cilt 2, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- YAVUZ, Ünsal (1999), Atatürk İmparatorluktan Milli Devlete, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

NOTLAR

¹Ayrıntılı bilgi için bkzn. Eroğlu, Hamza (1990),Türk İnkılâp Tarihi, Savaş Yayınları, Ankara, s.244-246.

²Ayrıntılı bilgi için bkzn. Akşin, Sina vd. (1997), Türkiye Tarihi, Cilt 4,Cem Yayınevi, İstanbul, s.52-55.

³ Ayrıntılı bilgi için bkzn. Atatürk, Mustafa K. (2006), Nutuk, Alfa Basın Yayım, İstanbul, s.545-550.

⁴ Anlaşma metni için bkzn. Akşin, Sinavd.,a.g.e, s.76-78.

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. İnönü, İsmet (2009), Hatıralar, Bilgi Yayınevi, Ankara s.321-386; Atatürk, M.K.,a.g.e., s.539-560.

⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Eroğlu, a.g.e.,s.140-142; Ortaylı, İlber (2010) Türkiye'nin Yakın Tarihi, Timaş Yayınları, İstanbul. s.55-60.

⁷ Başkomutanlık Kanunu için bkz. Atatürk, Mustafa K.,a.g.e., s.464.

⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. İnönü, İ. , a.g.e., s.321-386; Atatürk, Mustafa K., a.g.e., s.351, 391-411.

⁹ İnönü 1884 yılında İzmir'de doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Sivas' ta tamamladıktan sonra Mühendishane İdadisini (Askerî Lise) bitirmiştir. 1903 yılında Kara Harp Okulu'ndan, 1906 yılında Harp Akademisi'nden mezun olarak, ordunun çeşitli kademelerinde görev yapmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra 1923-1924 yıllarında ilk hükümette Başbakan olarak görev almış, 1924-1937 yılları arasında bu görevini sürdürmüştür.

¹⁰ Aras 1883 yılında Çanakkale'de doğmuştur. Beyrut Tıbbiyesi'ni bitirmiş ve doktor olarak İzmir, Selanik ve İstanbul'da çeşitli görevlerde bulunmuştur. 1920 yılında Ankara'da TBMM 1. Dönem'e Muğla'dan (müstakil Mentеше livası) milletvekili seçilmiştir. TBMM 2. Dönem, 3. Dönem, 4. Dönem ve 5. Dönem'de (1923'ten 1939'a kadar) İzmir milletvekilliğinde bulunmuştur. 4 Mart 1925'te 4. Hükümette Dışişleri Bakanı olmuştur. Atatürk'ün ölümüne kadar kurulan bütün kabinelerde bu görevi sürdürmüştür.

¹¹ Verilen kararın nedenlerinin ayrıntısı için bkz. Yalçın, Durmuş (2004), Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Cilt 2, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, s.415-416.

¹² Ayrıntılı bilgi için bkz. Eroğlu, a.g.e., s.363.

¹³ Yumuşak güç; uluslararası ilişkilerde meşru olarak kullanılan düşünceler, ülkenin imajı, teoriler, söylemler, eğitim, kültür, gelenekler, ulusal veya küresel semboller gibi yumuşak kaynaklardan oluşan milli güç unsurlarıdır (Nye, 2005:7).